
Marinko Pejić
STARO ISTOČNO MONAŠTVO I RANO FRANJEVAŠTVO U
SPISIMA ANĐELA KLARENSKOG (†1337.)
*Old eastern monasticism and early franciscanism in the writings of
Andjeo Klarenski (†1337)*

UDK: 272-789.3:271-2-788
272-789.3-055.1Clareno, A.
Pregledni znanstveni rad
Primljeno: 9/2015.

Sažetak

Staro monaštvo, bilo na Istoku ili Zapadu potječe iz istog izvora, nadahnjuje se istim Evanđeljem, koje je uvijek prihvaćano kao glavna norma života. Glavna karakteristika koja zbližava dvije tradicije, istočno monaštvo i rano franjevaštvo, jest upravo to temeljno zajedničko poimanje biti redovničkog života. Klasični tekstovi monaške literature i duboko uvjerenje utemeljitelja monaškog pokreta poima ovaj način života jednostavno kao život po Evanđelju, ne odvajajući ga u tom smislu od redovitoga kršćanskog života. Sv. Franjo i rano franjevaštvo ima istu koncepciju redovništva, na koju se poziva i Anđeo Klarenski i u svojim djelima konstantno upućuje na tu bitnu zajedničku crtu redovništva na Istoku i Zapadu. Na Zapadu se redovništvo fragmentiralo u mnoštvo oblika koji se onda tumače kao posebne karizme, riskirajući da bit redovničkog života zamijeni određenom funkcionalnošću na socijalnom području, što je napravilo "neprirodno" razlikovanje kontemplativnog od aktivnog redovništva.

Vraćanje zajedničkim korijenima može pomoći i jednoj i drugoj tradiciji da se fokusiraju na bitno u redovničkom životu i tako ostvare svoje poslanje: u svim vremenima i mjestima biti ljudima podsjetnik na Boga.

Ključne riječi: staro istočno monaštvo, rano franjevaštvo, Anđeo Klarenski, zajednički elementi, redovnička karizma, Evanđelje.

UVOD

O sv. Franji i franjevačkoj duhovnoj tradiciji već je puno toga napisano i piše se mnogo i danas, često uspoređujući franjevaštvo

i druge religiozne tradicije, kao islam, s kojim je Franjo došao u kontakt. Sv. Franjo je sigurno čovjek “dijaloga” i zbog svoga radikalnoga evanđeoskog iskustva, zbog ljubavi prema Riječi Božjoj koja je poticala u njemu konstantno obraćenje, po svojoj trajnoj opredijeljenosti za mir i pomirenje, po svom jedinstvenom odnosu prema svim ljudima i stvorenjima.

Ako je Franjo tako blizak čitavom čovječanstvu, još je više blizak istočnom kršćanstvu s kojim u potpunosti dijeli vjeru. Ova zajednička vjera nepodijeljene Crkve rađa svece na Istoku i zapadu. Gdje postoji svetost, nazočnost jedinoga svetoga, Gospodina Isusa Krista nije daleko.

Ne znamo je li Franjo Asiški imao mogućnost susresti na neki način istočno kršćanstvo, znači njegove institucije, monaštvo i duhovnost, ne posjedujemo dokumente koji to potvrđuju. Neki franjevci, po godinama ne tako udaljeni od njega, sigurno su upoznali kršćanski Istok i ostali njime duboko fascinirani. Najpoznatiji među njima je svakako Anđeo Klarenski, franjevac pomalo “intrigantan” zbog svoje osobne životne priče, življene u uskoj povezanosti s nemirnom poviješću Franjevačkog reda u XIV. stoljeću.

Iskustvo ovog franjevca, koji je zbog progona bježi u Grčku i tamo dolazi u kontakt s pravoslavnim monaštvom i nadahnjuje se klasičnim tekstovima ove monaške tradicije, što je ostavilo duboke tragove u njegovim spisima. U svome komentaru franjevačkog Pravila, on stalno konfrontira dvije redovničke tradicije, stoga je ovo njegovo djelo vrlo pogodno za uočavanje najvažnijih dodirnih točaka dviju tradicija.

U institucijama i nauku istočnog monaštva Anđeo prepoznaje i obogaćuje vlastito franjevačko iskustvo. U svojim spisima obilno citira istočne monaške i patrističke izvore, ali utjecaj koji je kršćanski Istok imao na njega mnogo je veći nego se to može zaključiti iz samih citata. U ovoj kratkoj studiji nastojat ćemo istaknuti one elemente i teme koje u najvećoj mjeri ujedinjuju dvije stare redovničke tradicije: istočnu monašku tradiciju i rano franjevaštvo, s posebnim naglaskom na duhovno iskustvo Anđela Klarenskog.

1. KRATKI ŽIVOTOPIS ANĐELA KLARENŠKOG

Anđeo Klarenski (Angelo Clareno) rodio se između 1255. i 1260. u mjestu Fossombrone, u talijanskoj pokrajini Marche. Sve

do 1294. bio je poznat pod imenom “Petrus de Forosempronio”, a naziv “Clareno” dobiva vjerojatno po samotištu u blizini potoka “Chiarino”, na križanju današnjih pokrajina Marche, Abruzzo i Lazio, gdje je neko vrijeme boravio.¹ U Franjevački red ulazi oko 1274., u vrijeme II. lionskog sabora, na kome se, između ostaloga, raspravljalo oko pravnog uređenja i regolamentacije prosjačkih redova. U nekim franjevačkim krugovima raširila se vijest da će Sabor o tome pitanju donijeti velike promijene u Franjevački red, naročito u vezi sa siromaštvom. U provinciji Marche dolazi do protesta protiv Uprave reda manjeg broja fratara koji je bio zabrinut za očuvanje ideala i načina života prvotne franjevačke zajednice. Među tim fratrima bio je i Anđeo, zajedno s još nekom subračom koji će kasnije biti progonjeni kao vođe franjevačkih “duhovnjaka”. Tom prilikom biva zatvoren s nekolicinom drugova i često premještan u razne zatvore, sve do 1290., kada biva oslobođen, po izravnom naređenju novoizabranoga generalnog ministra Reda, fra Raymonda Geoffroia, koji je bio sklon pozicijama “duhovnjaka”.

Iste godine, Anđeo i nekolicina drugova (Tommaso da Tolentino, Marco di Montelupone, Pietro da Macerata) na poziv armenskog kralja Hajetona II., odlaze u Ciliciju (Mala Armenija) gdje ostaju četiri godine, nakon čega se, zbog neslaganja s fratrima u Siriji, ponovno vraćaju u Italiju. Nakon nekoliko mjeseci prima ih novoizabrani papa Celestin V., i osniva za njih novu kongregaciju pod nazivom “Pauperes eremite domini Celestini” (*Siromašni pustinjaci gospodina Celestina*)². Nova je zajednica tako mogla živjeti po franjevačkom Pravilu, zadržavši svu radikalnost svoga viđenja franjevačkog života, pravno odvojena od franjevačkog reda. Anđeo je tada zajedno s Petrom iz Macerate postavljen na čelo nove zajednice, i tom prilikom Petar iz Fosombronea, mijenja ime u Anđeo Klarenski.

---

¹ U povijesnim krugovima polemiziralo se vrlo živo oko mjesta rođenja Anđela Klarenskog. L. Oliger smatra da se radi o jednom od dvaju mjesta po imenu Chiarino, u pokrajini Marche, odlučujući se ipak za mjesto Chiarino u blizini gradića Recanati. (L. Oliger, *De sigillo Fr. Angeli Clarenis*, u *Antoniano*, 12 [1937], 63–64.). Danas je ipak prevladalo mišljenje da je mjesto rođenja Fosombrone, naročito nakon otkrića samotišta u blizini potoka Chiarino i iscrpna povijesnog istraživanja koje je objavio L. Bernardini, *Frate Angelo da Chiarino alla luce della storia*, Osimo 1964., str. 19–22.

² O uspostavljanju “Siromašnih pustinjaka gospodina Celestina” pogledati studiju G. L. Potestà, *Angelo Clareno. Dai poveri eremiti ai fraticelli*, Roma 1990.

Nakon povlačenja sa službe, smrti pape Celstina i izbora Bonifacija VIII., nova je zajednica prisiljena na bijeg na Istok, na područje južne Tesalije, u današnjoj Grčkoj. Tamo Anđeo dolazi u kontakt s bizantskim monaštvom i postavši jedan od najboljih poznavatelja grčkog na zapadu, prevodi do tada skoro nepoznata djela istočne monaške duhovnosti (djela Bazilija Velikog, Ivana Klimaksa, Pseudo-Makarija i drugih). Poslije smrti Bonifacija VIII., Anđeo se vraća u Italiju, i sada kao jedini vođa svoje zajednice nastoji izboriti za nju pravo postojanja kod pape Ivana XXII., zbog čega se seli u Avignon u Francusku, gdje se tada nalazio papinski dvor.

U Francuskoj ostaje od 1318. do 1334., kada se vraća u Italiju i živi na području benediktinske opatije Subiaco, odakle upravlja i upućuje svoju zajednicu. Zbog stalnog progona inkvizicije, sada već starac, prisiljen je bježati u Bazilikatu, gdje i umire 1337., u samotištu S. Maria dell'Aspro.

Spisateljska aktivnost Anđela Klarenskog koncentrirana je uglavnom u posljednjih 25 godina njegova života. On piše za svoje prijatelje i za jedan širi krug franjevac i laika zainteresiranih za evanđeosko savršenstvo, koji su bili uglavnom kritički raspoloženi prema stanju u tadašnjoj Crkvi. Piše da ih potakne na jedinstvo i vjernost idealima koje su obećali (*Pisma*), da ih pozove na povratak izvorima prvotnoga franjevačkog oblika života (*Expositio super regulam*), da im pomogne da u jednom širem povijesnom kontekstu razumiju značenje vlastitog neuspjeha i stradanja (*Chronicon*).

2. ZAJEDNIČKO TEMELJNO SHVAĆANJE REDOVNIČKOG ŽIVOTA

Karakteristika koja ponajviše ujedinjuje dvije redovničke tradicije, istočnu i franjevačku, nije toliko neki posebni element, nego više temeljno zajedničko shvaćanje biti redovničkog života kao nasljedovanje Isusa, ili života po Evanđelju. Poimanje koje je bilo zajedničko u nepodijeljenoj crkvi, koje je inspiriralo i Franju Asiškog i ranu franjevačku zajednicu. Redovnički život u sebi nije drugo nego radikalni život po evanđelju.

2.1. U starom istočnom monaštvu

Antropolozi tvrde da svaka religijska grupa kristalizira riječi i djela svojeg utemeljitelja, tako da ono što je on rekao ili činio

postaje “sveta povijest” i tako paradigmatički nadahnjuje modele ponašanja.³ Ono što je Isus rekao i činio prenijeli su njegovi učeni-
nici, koji su se smatrali nasljedovateljima ne samo onoga što je rekao, nego i onoga što je činio, njegova načina života.

Asketska praksa prvih kršćana nije se, dakle, mogla temeljiti na novozavjetnim spisima (kojih još nije bilo), nego prije svega na primjerima i živom propovijedanju prvih putujućih propovjednika, koji su nositelji jednog niza Isusovih izreka (*logia*) koje govore o radikalnosti nasljedovanja, a prenošene su uglavnom usmenim putem.

266

Radikalne grupe putujućih propovjednika bile su posebno aktivne u Siriji, koja je centar širenja kršćanstva u prvih petnaest godina poslije Isusove smrti. U Antiohiji se nastanjuje grupa heleniziranih Židova kršćana iz Jeruzalema, čiji je govorni jezik bio grčki. Pokraj tih kršćana, evanđelje se širi i među stanovništvom koje govori aramejski, a među tim skupinama evanđelje šire judeo-kršćani aramejskog jezika. U toj zoni naročito su prisutne asketske grupe zvane “sinovi i kćeri Saveza” predani potpuno liturgijskom životu i katehezi, prakticirajući zavjet čistoće, povezan s krštenjem, koje se razumijeva kao odricanje od svijeta i njegove vezanosti.

To znači da je u početku u sirijskim Crkvama bila nepoznata podjela na “izabrane” i na ostatak vjernika. Podjela je išla prije svega na krštene, koji su živjeli u čistoći, i na nekrštene, oženjene, koji su živjeli kao katekumeni, ne osjećajući se još spremnima da prihvate obveze povezane s krštenjem. Sličnih grupa bilo je i u drugim područjima, kao što je, recimo, grupa “proroka” u Judeji, koju spominju i Djela apostolska (11, 27; 21, 9). Oni su htjeli živjeti po uzoru na *tropos Kyriou* (način života Gospodina). U svojem životu htjeli su, dakle, nasljedovati Isusa, što je značilo život u siromaštvu, čistoći i putujući od mjesta do mjesta. Putujućim propovjednicima često su pomagale djevice, povezane s “prorocima” nekom vrstom “duhovnog braka”.⁴

Uz te više-manje organizirane grupe asketa, postojali su od početka kršćanstva pojedinci koji su asketski živjeli u svojim kućama, naročito djevice koje su bile vrlo cijenjene u kršćanskim zajednicama.

---

³ Usp. Victor TURNER, *Simboli e momenti della comunità. Saggio di antropologia culturale*, Brescia, 1975., str. 43–45.

⁴ Usp. Luigi PADOVESE, *Cercatori di Dio. Sulle tracce dell'ascetismo pagano ebraico e cristiano dei primi secoli*, Milano, 2002., str. 203.

Iz svih tih primjera jasno se vidi da su se kršćani u to vrijeme i u tim predjelima pitali što znači nasljedovati Isusa poslije njegova uskrsnuća i da su zaključili da to znači živjeti kako je on živio: siromašno, u čistoći i putujući. Bili su uvjereni da tako živeći odgovaraju na Isusov nauk o *kraljevstvu nebeskom*, kojem se ne treba ništa pretpostaviti.

Kako smo vidjeli, bilo je vrlo rašireno uvjerenje da je među davnim monasima njihov način života jednostavno obnavljanje apostolskog života, sa svojim entuzijazmom, evanđeoskom radikalnošću, odricanjem od materijalnih dobara i potragom za savršenim bratskim zajedništvom.

U starom istočnom monaštvu, monaški je život u bitnom slijediti Evanđelje. Radikalnost nasljedovanja, tipična za ovaj oblik života, poima se kao paradigma za sve kršćane. Odavde proizlazi uvjerenje da monasi ne predstavljaju neku posebnu kategoriju u Crkvi, nego su uvijek shvaćani kao oni koji su zaozbiljno uzimali svoje kršćanstvo. Pišući o monaškoj duhovnosti, G. M. Colombás, pita se je li uistinu legitimno govoriti o nekoj posebnoj monaškoj duhovnosti.⁵ Veliki oci i teoretičari monaškog života kao Bazilije, Evagrije, Kasijan, Klimakos ili bilo koji od davnih monaha vjerovatno bi se nemalo začudili ovom pitanju. Stari su monasi htjeli biti samo istinski kršćani.

Veliki organizatori monaškog života, od samih početaka, iako su veoma cijenili monaški način života, nikada nisu svojim učenicima preporučivali neki drugi tip svetosti, osim onoga koji je predlagan svim kršćanima u Crkvi, ili predlagali neki drugi put do svetosti osim Evanđelje.

Za sv. Bazilija Velikoga, jednog od najvažnijih utemeljitelja istočnog monaštva, Riječ Božja predstavlja vrhunski autoritet u Crkvi, kao i za svakog kršćanina pojedinačno.⁶ Ako je Sv. pismo uvijek jedino valjano pravilo za sve kršćane, na svakom mjestu i u svakom vremenu, jedan je i poziv na koji smo svi pozvani po jednom krštenju i jedan je i cilj kome svi težimo. U vezi s ovim pitanjem, Bazilije je najeksplicitniji i najradikalniji od svih

⁵ Usp. G. M. Colombás, *Il monachesimo delle origini. La spiritualità*, II., Milano 1992., str. 17.

⁶ Odnos sv. Bazilija prema Sv. pismu posebno je intenzivan, što se može posebno uočiti po količini biblijskih citata u njegovim djelima. Ovo je naročito vidljivo u njegovu djelu *Regole morales*, gdje su skupljene različiti dijelovi Pisma kao izvor za uzoran kršćanski život. *Regulae morales* smatraju se isto tako tekstom koji je bio upućen monasima. Odavde se vidi da za Bazilija nema drugog "Pravila" ni za monahe ni za kršćane općenito osim Sv. pisma.

crkvenih otaca i teoretičara monaškog života. U njegovim spisima nikada se ne nalazi ni najmanji trag neke posebne duhovne teorije koja bi razlikovala savjete o evanđeoskih zahtjeva, ili bilo kakve druge teorije koja bi vodila podjeli na klase među kršćanima.

Bazilije ne poriče različitost službi i karizmi, ali želi čvrsto potvrditi da su svi kršćani pozvani na svetost, na savršenstvo i puninu života.⁷ Njegovo je naučavanje uvijek bilo upućeno svim vjernicima. Isto se savršenstvo traži od svih kršćana, cjelovito i bez iznimaka. Nema ništa u biti kršćanstva što bi pripadalo isključivo monasima, a ne drugim kršćanima, osim života u celibatu, dok su siromaštvo i poslušnost shvaćeni ne kao savjeti, nego kao temeljni elementi nasljedovanja Isusa od strane kršćana.

U jednom svom djelu, emblematičnog naslova *De instituto cristiano*,⁶ posvećenom monahu Olimpiju i namijenjeno da bude moralni kodeks monaškog života, Grgur iz Nise ne predlaže monasima ništa što se ne bi moglo predložiti svim kršćanima. Cilj i savršenstvo monaškog života i ovdje je identično svim kršćanima.

Radikalnost života po evanđelju koja se pripisuje monaškom životu i za sv. Ivana Zlatoustog jest paradigma za sve kršćane. Za Zlatoustog svi kršćani moraju razmatrati Sv. pismo, često moliti, biti trijezni i umjereni u hrani i piću. Bilo bi naivno pomisliti da Ivan Zlatousti želi nametnuti svim kršćanima monaški stil života. Monaštvo je naravno utjecalo na njegovo poimanje kršćanske savršenosti, ali ovdje se ne radi o imitiranju monaških običaja, jer u svojim propovijedima laicima on jednostavno opisuje monaški život jer je bolje sačuvao kršćanski ideal života općenito. Ono što želi naglasiti jest jedinstvo i cjelovitost kršćanske duhovnosti. Za Ivana Zlatoustog očito ne postoji neka posebna monaška savršenost, kršćansko savršenstvo jednako je i za monahe i za kršćane laike.⁸

I suvremeni teoretičari monaštva potvrđuju ovo čvrsto uvjerenje utemeljitelja monaškog života, ali koje je s vremenom palo u zaborav. A. Stolz tvrdi: “monah teži istoj savršenosti kojoj teži i onaj tko živi u svijetu”, isto tako: “monaški život nije po sebi veća garancija za postizanje svetosti”⁹. Tako i L. Bouyer piše kako

---

⁷ Usp. Basilio di Cesarea, *Reguale morales* 80, 22; PG 31, 869B; tr. it. u Basilio di Cesarea, *Opere ascetiche*, a cura di U. Neri, tr. Di. M. B. Artioli, Torino 1980.

⁸ Usp. Giovanni Crisostomo, *Adversus opugnatores vitae monasticae*, III, 14, PG 47, 372C.

⁹ A. Stolz, *L'asceti cristiana*, Brescia 1943., str. 47.

“monaški poziv nije različit od poziva bilo kojeg kršćanina”.¹⁰ U jednom drugom djelu on inzistira na činjenici kako u staroj monaškoj literaturi, monah nikada nije predstavljen kao neka posebna figura. Monasi sebe nisu smatrali, niti su od drugih smatrani nekim posebnim staležom. Monah je jednostavno vjernik kršćanin koji se trudi živjeti radikalno svoje kršćanstvo.¹¹

Mogli bismo citirati još mnoge vrsne poznavatelje monaških izvora, ali svi bi nas doveli do istog zaključka: ne postoji poziv ili monaška duhovnost koji bi bili drugačiji od kršćanskog poziva i duhovnosti. Monasi se ne razlikuju od drugih kršćana osim po prakticiranju celibata.

I tipični izrazi koji su se koristili u monaškoj literaturi potvrđuju ovu tezu. Od samih početaka kršćani su se međusobno nazivali braćom (*adelphós – frater*). Monasi su dali novu snagu ovom izrazu, tako da je od samog početka izraz *brat* sinonim izrazu *monah*, tako da u nekim strogo monaškim tekstovima pojavljuje se isključivo riječ *brat*¹². Sv. Bazilije odbacuje u potpunosti izraz *monah* i svoju braću monahe naziva jednostavno kršćani ili katkad braća. Kuću u kojoj braća stanuju Bazilije ne naziva nikada *monasterion* nego uvijek *adelphótes (fraternitas – bratstvo)*.¹³

U starim monaškim izvorima često nailazimo na izraz *vita apostolica (bíos apostolikós)*, koji je u početku i kroz mnoga stoljeća imao vrlo precizno značenje: označavao je autentični kršćanski život koji je Krist ostavio svojim učenicima, ili još točnije: označavao je život koji su prvi učenici provodili nakon Duhova.¹⁴

2.2. Redovnički život u djelima Anđela Klarenskog

U svom komentaru Franjevačkog pravila, pod nazivom *Expositio super Regulam Fratrum Minorum*, Anđeo Klarenski formuliра

¹⁰ L. Bouyer, *Le sens de la vie monastique*, Turnhout 1950., str. 7.

¹¹ Usp. L. Bouyer, *La spiritualité du Nouveau Testament et des Pères*, u *Histoire de la Spiritualité chrétienne*, I, Paris 1960., str. 384–385.

¹² Usp. L. Th. A. Lorié, *Spiritual terminology in the Latin Translation of the Vita Antonii*, (Latinitatis Christianorum Primaeva 11), Nijmegen 1955., 38-40.

¹³ Usp. Basilio di Cesarea, *Regole diffuse*, 14; 15; 1; 27; 31; 32; 32; 34; I (Pg 31, 949C; 952C, 988A; 933B, 996A); isto tako u *Regole brevi*, 18; 72, 74 (PG 31, 1094C; 1133A).

¹⁴ Na Zapadu je došlo do promjene izvornog značenja toga izraza, posebno s pojavom prosjačkih redova, tako da je postao sinonim za pastoralni angažman redovnika. Izraz *vita apostolica* više ne znači apostolski način života u nasljedovanju Isusa koji su provodili prvi kršćani, nego angažiranost redovnika u propovijedanju i drugim pastoralnim obvezama.

dva temelja na kojima počiva njegovo shvaćanje Pravila, a tako i franjevačkog života. Prvi je poistovjećivanje Pravila s Evanđeljem i drugi uska povezanost koja postoji između pravila i života.

Povezanost pravila i života prvo je što se i susreće čitajući Franjevačko pravilo: "Regula et vita Minorum Fratrum haec est, scilicet Domini nostri Iesu Christi sanctam Evangelium observare."¹⁵ Pravilo u svojoj biti jest život po Evanđelju, Franjo za svoju braću nije želio nikakvo drugo savršenstvo. Pravilo zahtijeva da ne bude čitano kao neki tekst, nego življeno kao način života. Onaj tko se obvezuje pridržavati se Franjevačkog pravila, obvezuje se ustvari živjeti po Evanđelju, ili nasljedovati Isusov evanđeoski život.

U svojoj studiji o Anđelovu komentaru Pravila, J. Gribomont, jedan od vodećih stručnjaka za istočno monaštvo, vrlo dobro uočava kod Klarenskog ovu povezanost Pravila i života, i tvrdi da za staro istočno monaštvo redovničko pravilo nije u prvom redu neki pravni dokument koji donosi nadležna crkvena vlast, nego više određeni evanđeoski način života.¹⁶

Važnost koju Klarenski pridaje starim monaškim tekstovima dolazi od uvjerenja da se u njima čuva model uzornoga života prvih stoljeća kršćanstva, čije su tragovi s vremenom bili izgubljeni i pronalazi ih ponovno Franjo Asiški koji je tako viđen u optici obnovitelja evanđeoskog savršenstva, u potpunom skladu sa starim istočnim monasima koji su razdijelili siromasima svoja dobra, uzeli na sebe križ pokore i odlučili živjeti u savršenosti izvan naseljenih mjesta.¹⁷

Ne radi se naravno o tome da se dokaže kako franjevački pokret nema ništa izvorno, ali se ne može poreći da se sam sv. Franjo osjećao jednostavno inspiriran da živi Evanđelje, bez neke posebne dodatne funkcije u Crkvi. Zato se duhovno iskustvo Franje Asiškog, po našem mišljenju, može bez straha razumjeti i kao ponovno oživljavanje ideala staroga istočnog monaštva. Jedna od glavnih karakteristika starog monaštva, još i danas

---

¹⁵ *Regula Bulata*, 1, 1, u *Fontes Franciscani*, a cura di Enrico Manestó, e Stefano Brufani, S. Maria degli Angeli-Asissi 1995, str. 171.

¹⁶ Usp. J. Gribomont, *L'expositio d'Ange Clareno sur la Règle des Frères Mineurs et la tradition monastique primitive*, u *Lettura delle Fonti francescane attraverso i secoli: Il 400*, a cura di G. Cardaroli e M. Conti, Roma 1981, str. 389-424.

¹⁷ Usp. *Expositio super Regulam Fratrum Minorum di frate Angelo Clareno*, 1, str. 58, a cura di G. Bocalli, con introduzione di Felice Accrocca e traduzione italiana a fronte di P. Marino Bigaroni, Assisi 1995, str. 150.

vidljiva u istočnom monaštvu, jest da se ovdje radi o cjelovitom kršćanskom projektu života, a ne nekom pojedinom funkcionalnom projektu službe u Crkvi. Istočni monah ima jednu esencijalnu ulogu u Crkvi: biti svjedok prisutnosti Duha Svetoga. Nema neku posebnu ulogu u Crkvi (propovijedanje, odgoj u školama, ...) iako može obavljati bilo koju službu ili apostolat, može biti svećenik, može raditi u školi ili bolnici, ali nikada smisao njegova monaškog života kršćanska zajednica neće vidjeti u tom njegovu poslu. Između kontemplacije i apostolata, shvaćenog kao evangeliziranje vlastitim svjedočenjem, nema nikakve razlike. Monah ima jedan cilj da uprisutni djelovanje Isusa Krista među ljudima, kao i svaki drugi kršćanin. Njegova vrijednost nije nikada u onome što čini, nego u onome što on svojim pozivom predstavlja.

Redovnički život na Zapadu fragmentirao se u mnoštvo različitih oblika koji su svi shvaćeni kao različite karizme na službu Crkvi. Iako je točno da je to bio odgovor na konkretne potrebe u određenom povijesnom trenutku u Crkvi (briga za siromahe, odgoj djece ...), točno je isto tako da je to dovelo do sve većeg "specijaliziranja" redovničkih karizmi i do poistovjećivanja karizmi s nekom konkretnom službom.

Svođenje vlastitog identiteta na određeni *cliché*, kao neki posebni običaji, različiti habit, određene pobožnosti, pa i uobičajene aktivnosti kojima se kongregacija bavila (odgoj u školama, rad u bolnicama ...) dovelo je do toga, da u krizu ulazi i sam identitet redovničkog života kada te forme života prestaju biti aktualne ili prestane potreba za njima u društvu. Ovime su najčešće pogođene kongregacije koje svoj identitet grade na nekom posebnom služenju crkvi ili društvu, kao rad u školama, bolnicama, vrtićima i sl. Ovdje postaje potpuno jasno ono što Raymond Hostie¹⁸ izriče ovako: "Ono što je načelo života načelo je i smrti."

Svaki put kada su u povijesti Crkve, neki muškarac ili žena znali prepoznati određenu potrebu u društvu, nastajale su nove redovničke zajednice. Ali, kada bi ta potreba jednom prestala, isto tako brzo nastupilo bi, prvo opadanje brojnosti, a onda i propadanje zajednice, i padanje u krizu preostalih članova kongregacije.

¹⁸ Usp. R. Hostie, *Vie et mort des ordres religieux. Approches psycho-sociologiques*, Pariz 1972, str. 289-311.

L. Bouyer smatra ovu “specijalizaciju” zapadnog redovništva kao veliki rizik gubitka istinske biti redovničkoga/monaškog života, kao “traganje za onim što je jedino važno”.¹⁹ Redovnički život koji nije duboko ukorijenjen i hranjen svojom autentičnom monaškom tradicijom riskira da se ne usmjeri prema kristijanizaciji svijeta nego sekularizaciji redovništva.

Iako u različitim oblicima, figura monaha za kršćanski Istok ostaje bitno ona duhovnog čovjeka, eshatološkog, ili rečeno to franjevačkim rječnikom: nema druge karizme za redovnika osim život po Evanđelju.

Iako Franjo odbija ući u monaške strukture svoga vremena, organizirane po feudalnom modelu društva, on, i ne znajući, slijedi nakanu onih monaha koji su u IV. i V. stoljeću težili u jednostavnosti i siromaštvu služiti Bogu i ljubiti braću ljude, tvrdi T. Mathura.²⁰

Anđeo Klarenski se ne okreće benediktinskom monaštvu koje smatra manje radikalnim i evanđeoskim od staroga istočnog monaštva, temeljeći ovo svoje mišljenje na konstantnom i snažnom odbijanju sv. Franje na pokušaje prilagođavanja Franjevačkog pravila drugim monaškim pravilima, u prvom redu Benediktinskom i Augustinskom pravilu.

Bez obzira na to, Klarenski se ne odriče imena “monah” pozivajući se na tumačenje sv. Augustina kod kojeg, *monahos – jedan sam* ili *samac*, označava osobu koja živi nepodijeljena srca,²¹ ovo tumačenje daje Anđelu za pravo da zaključi kako se Manja braća tim više mogu zvati monasi²². On ne pravi nikakvu razliku između kontemplativnih i aktivnih redovnika, gdje bi samo prvi imali pravo zvati se monasima, ova razlika se u njegovo vrijeme već bila profilirala u latinskoj Crkvi, dok je ostala do danas nepoznata u istočnim crkvama.

ZAKLJUČNE MISLI

U ovoj kratkoj studiji nastojali smo usporediti dvije redovničke tradicije: staro istočno monaštvo i franjevačku redovničku tradiciju, kako ju je doživljavao Anđeo Klarenski u svojim djelima.

---

¹⁹ Usp. L. Bouyer, *Sophia au le nome de Dieu*, Paris 1994., str. 191–193.

²⁰ Usp. T. Mathura, *Il progetto evangelico di Francesco d’Assisi*, Assisi 1982., str. 75.

²¹ Usp. Sant’Agostino, *Enarrationes in psalmos* 132,6: PL 37, 1733.

²² Usp. *Expositio super Regulam Fratrum Minorum* 1, 61, str. 50.

Smatramo kako njegovo osobno iskustvo i životna situacija nema samo povijesnu vrijednost, nego nosi u sebi poruku koja je vrijedna za cijelu Crkvu. Vjerujemo kako povećano zanimanje za staro istočno monaštvo može pomoći današnjem franjevaštvu i zapadnom redovništvu općenito da ponovno otkriju neke važne elemente vlastitoga identiteta, koji su danas pomalo zaboravljeni, kao što franjevačko duhovno iskustvo može "osvježiti" i dati novu živost u nekim segmentima pomalo "okamenjenom" današnjem istočnom monaštvu.

Elementi koje zapadno redovništvo dijeli s istočnim tiču se same biti redovničkoga/monaškog života i mogu se sintetizirati u nekoliko teza:

- Cjelovitost redovničkog života. Jedina je karizma redovničkog života nasljedovanje Isusa Krista ili život po Evanđelju. Različite osobne izričaje ove jedne karizme treba tražiti u većoj osobnoj slobodi, a manje u osnivanju novih kongregacija.
- Redovnički život u svojoj je biti laički pokret. Na zapadu se dogodila progresivna klerikalizacija redovništva, djelomično i kao posljedica funkcionalnog shvaćanja redovničkog života. Redovništvo na Istoku ostalo je uglavnom laičko, u skladu s onim što su oci monaštva kao Bazilije i Pahomije uvijek tvrdili, da su monasi jednostavni vjernici koji svoj život daruju Bogu unutar pustinjačkih, polupustinjačkih ili cenobitskih struktura.
- Jedinstvo kontemplativnog i aktivnog načina života. Između "kontemplacije" shvaćene kao intenzivnoga molitvenog života i "apostolata" shvaćenog kao ostvarenje preko svjedočenja u praktičnom životu ne smije biti nikakve razlike. Uz izgovor da nismo "kontemplativni monasi" današnji se franjevci katkad bacaju u jedan sterilni aktivizam. "Akcija" često postaje novi idol kome se neki redovnici posvećuju zaboravljajući tko su.

Ono što danas umnogome nedostaje našem kršćanskom i redovničkom življenju jest sposobnost stvaranja konkretnih modela evanđeoskog života, koji bi bili u stanju inspirirati današnjeg čovjeka. Koliko smo mi danas u stanju duhovno nadahnjivati današnjeg čovjeka, drugim riječima stvara li naša duhovnost duhovnu kulturu u društvu? Koliko zaista utječemo na duhovno iskustvo ljudi. Koliko ih mi duhovno hranimo? Je su li naše kuće mjesta gdje se stvara autentična kršćanska duhovna kultura, ili smo preuzzeti svojim osobnim projektima, poslovanjima?

Ako danas tako malo utječemo na društvo, to je zato što ni sami nismo dovoljno svjesni svoga identiteta. Uvjereni smo da je današnja kriza redovničkog života ponajprije kriza identiteta. Kriza utoliko veća što se ne tiče pitanja “kako” biti redovnici, nego prije svega “zašto”, i odatle naravno pitanje: “tko” je u biti redovnik?

OLD EASTERN MONASTICISM AND EARLY FRANCISCANISM
IN THE WRITINGS OF ANDJEJO KLARENSKI (†1337)

Summary

Old Eastern monasticism, whether in the East or West, comes from the same source, is inspired by the same Gospel, which is always accepted as the principal norm of living. The main characteristic that brings together these two traditions (eastern monasticism and early Franciscans) is precisely the fundamental common understanding of the essence of religious life. Classical texts of monastic literature and deep belief of the founder of monastic movement imply this way of living simply as living according to the Gospel, not separating it in this regard from the regular Christian life. St. Francis and early Franciscans have the same conception of monasticism, which Andjeo Klarenski also refers to in his works, constantly pointing at that common trait of monasticism both in the East and West. In the West, monasticism has fragmented into a multitude of forms which are then interpreted as special charismas, risking that the essence of religious life is replaced by certain functionality in the social field, which has made “unnatural” distinction between the contemplative and active monasticism.

Restoring common roots can help to both traditions to focus on what is essential in religious life and thus to accomplish their mission: to be a reminder of God to the people at all times and places.

Key words: *old Eastern monasticism, early Franciscanism, Andjeo Klarenski, common elements, religious charisma, the Gospel*